

Tonči Grbelja

PREGLED ŠTRAJKAŠKIH POKRETA RUDARSKIH RADNIKA KREKE DO IZBIJANJA PRVOG SVJETSKOG RATA

Prvi rudarski radovi za otvaranje rudnika u Kreki započeti su 1879. godine na obroncima brda Krojčice. Nakon šestogodišnjih istražnih radova, u Kreki je 1885. godine otvoren državni rudnik uglja koji je obilovao veoma kvalitetnim naslagama lignita, čiji se sloj prostirao na dužini od oko 50 i širini od oko 18 kilometara. Sve do 1895. godine eksploatacija ugljenokopa nalazila se pod upravom Solane u Simin Hanu, koja je čitavu deceniju jedina trošila najveći dio iskopane količine uglja¹). Godine 1895. rudnik uglja u Kreki je izdvojen iz Uprave solana i osnovana je samostalna Rudarska uprava u Donjoj Tuzli, kojoj je, osim rudnika uglja u Kreki, pridružena kružna peć u Tuzli i Sekcija za istraživanje uglja na Majejvici²). Iste godine u ugljenokopu su radila 493 rudarska radnika³), čija je prosječna mjesečna zarada iznosila oko 120 kruna⁴).

Sve veće potrebe za ugljem, početkom XX vijeka, uslovile su brzo proširenje ugljenokopa i sve dublje prodiranje u njegovu utrobu. Tako je 1905. godine izdubljeno prvo okno »Vilma«, čija je dubina iznosila 45 metara, a 1907. godine i okno »Posavina«, duboko 104 metra⁵).

Uporedo s proširenjem ugljenokopa i izgradnjom objekata za potrebe rudarske uprave, Austro-Ugarska je u Kreki podigla i oko 70 kuća za radničke i službeničke stanove⁶). Ove kuće imale su dva do tri stana i sačinjavale su rudarsku koloniju u kojoj su većinom stanovali kvalificirani radnici. Kirija u ovim stanovima bila je srazmjerno dosta visoka i ona se odbijala prilikom isplate radnika. Pored toga, uprava ugljenokopa primoravala je radnike da kupuju namirnice i druge potrepštine u tzv. »konzumima«, u kojima su cijene bile uvijek više nego u ostalim prodavnicama. Zbog niskih nadnica većina radnika je bila prisiljena da robu uzima na kredit, što je u još većoj mjeri povećavalo njegovu zavisnost od poslodavca⁷).

Položaj rudarskih radnika Kreke, u ovom početnom stadiju razvitka ugljenokopa, bio je veoma težak, jer je njegova uprava u ime države nastojala da što više pojača eksploataciju. Radni dan trajao je 12 sati, a radilo se u dvije smjene. Zbog niskih nadnica većina rudara nije mogla zadovoljiti ni svoje najosnovnije potrebe, kao ni potrebe svoje porodice. Pored toga, uprava ugljenokopa je čestim novčanim kažnjavanjem još više pogoršavala i onako teško stanje rudarskih radnika. Kakav je bio položaj rudarskih radnika Kreke najbolje se vidi iz govora socijaldemokratskog poslanika Antonina Ne-

meca, koji je na sjednici tzv. »delegacije carevinskog vijeća«, 28. februara 1908. godine, izjavio da rudari ugljenokopa Kreka »usljed loše plate i mnogih globa zarade često samo 6 i 8 K. u 14 dana«⁹).

Težak položaj rudarskih radnika, kao i snažniji razvitak radničkog pokreta u ostalim krajevima Bosne i Hercegovine, ubrzali su nastojanja za osnivanje klasne sindikalne organizacije. Do formiranja sindikalne organizacije rudarskih radnika u Kreki došlo je 1. maja 1905. godine, kojoj je na čelu bilo Ivan Tadić, kopač iz Parsela. Odmah po formiranju, sindikalna organizacija je povelu borbu za skraćanje radnog vremena na osam časova i povećanje nadnica⁹).

U toku 1906. godine vođeni su pregovori sa upravom ugljenokopa o povišenju nadnica, ali sva nastojanja rudarskih predstavnika ostala su bez uspjeha. Kada je uprava ugljenokopa odbila radničke zahtjeve, 21. maja 1906. godine, formirana je delegacija rudara koja je iznijela u Gradskom uredu teško stanje rudarskih radnika, ukazala na nemogućnost da se rad dalje nastavi pod dotadašnjim uslovima i zatražila povećanje plata, olakšanje rada svim radnicima u jamama i uvođenje nedjeljnog odmora. Međutim, ni ovdje radnici nisu naišli na razumijevanje i njihovi zahtjevi bili su odbijeni. Zbog toga su oni, na tajnom sastanku, održanom 24. maja 1906. odlučili da se rad u ugljenokopu obustavi. Saznavši za odluku rudara, 26. maja 1906. godine, Bosansko-hercegovačka rudarska uprava u Dornjoj Tuzli izdala je proglaš: »Rudari!«, u kome upozorava štrajkače na slijedeće:

»1. Radnici koji stanuju u Koloniji moraju, prema § 12, odnosno § 10 Kućnog reda, u utorak, 29. ovog mjeseca u 6 časova izjutra stan napustiti. Nepokorni radnici moraju se na zahtjev trenutno iseliti.

2. Prema § 27 Uredbe o službi slijedi otpuštanje po kazni bez predhodnog otkaza.

3. Prema § 27 Pravilnika Bratinske blagajne gubi se svako pravo na Bratinsku blagajnu; tako na primjer, radnik koji je otpušten po kazni, gubi i za sebe i za svoju porodicu pravo na proviziju, čak i pored toga što je dugo radio.

4. Osim toga gubi se i starosni dodatak.

5. Prema § 26 Uredbe o službi, ko bude otpušten po kazni, ne može više dobiti posla ni kod jednog bosanskog rudarskog preduzeća, kako državnog, tako ni kod Rudarskog udruženja »Bosnia«.

Istovremeno vam stavljam do znanja, da će se od strane političkih vlasti najstrože postupati protiv onih koji se, i pored već obznanjenih upozorenja, usude da radnike raspoložene za rad odgovaraju od stupanja na posao, ili ih u tome sprečavaju«¹⁰).

U međuvremenu bila je poslana jedna radnička delegacija u Beč da interveniše kod ministra Benjamina Kalaja, ali ona nije postigla nikakav uspjeh. Kalaj je savjetovao radnicima da se vrate na posao i da prepuste vladi staranje o ispunjenju radničkih zahtjeva. Veliku pomoć štrajkačima pružio je Glavni radnički savez za Bosnu i Hercegovinu, formiran 25. augusta 1905. godine u Sarajevu, čiji se uticaj počeo sve više osjećati na području cijele Bosne i Hercegovine. Uprava rudnika bila je primorana na popuštanje i pristala

je na povećanje nadnica i uvođenje devetočasovnog radnog vremena.

Ovaj uspjeh sindikalne organizacije rudarskih radnika izazvao je reakciju kod uprave rudnika i ona od tada ne bira sredstva da spriječi razvitak radničkog pokreta među rudarima i da ih odbije od radničkih organizacija. Hapšenja i progoni koji su uslijedili poslije završetka ovog štrajka, 1. juna 1906. godine, nisu uspjeli slomiti nastojanja rudarskih radnika koji su i u narednom periodu sa dosta uspjeha vodili borbu za poboljšanje svojih životnih i radnih uslova¹¹).

Neposredno poslije završetka generalnog štrajka rudarski radnici Kreke intenzivno rade na organizovanju svog strukovnog saveza i, početkom 1907. godine, uspjavaju da vlasti potvrde njihova pravila. Ovaj uspjeh rudarskih radnika na organizovanju i formiranju strukovnog saveza bio je veoma značajan s obzirom na permanentnu borbu koju su morali voditi s upravom ugljenokopa ne samo za sticanje novih prava, nego i za očuvanje već postignutih rezultata.

Početkom jula 1907. godine rudarski radnici ugljenokopa Kreka zatražili su od Okružne oblasti u Tuzli da interveniše kod uprave rudnika u pogledu prihvatanja njihovih zahtjeva kojim utvrđivanje zarada, uvođenje devetočasovnog radnog vremena, nedjeljnog dana odmora i priznavanje radničke organizacije. Za odgovor je upravi rudnika ostavljen rok od 48 sati, a pošto on nije dobiven u tom vremenu, oko 700 rudarskih radnika stupilo je u štrajk. Međutim, kao neposredan povod stupanja u štrajk bila je odluka vlasti o protjerivanju Ivana Nikića, predsjednika sindikalne podružnice rudarskih radnika, koji je odbio da radi na opasnom i neobezbijede-
nom mjestu u oknu. Da bi oslabila ovaj pokret rudarskih radnika, uprava ugljenokopa je pozvala sve one radnike koji stanuju u rudarskoj koloniji, a nalaze se u štrajku, da u roku od tri dana isprazne i napuste radničke stanove. Istovremeno je okružni predstojnik održao savjetovanje na kome je donesen zaključak: da se dvojica najistaknutijih sindikalnih funkcionera Ivan Nikić i Josip Truntiće protjeraju iz Bosne i Hercegovine, da se iz rudarske kolonije deložiraju svi oni radnici koji se do 8. jula 1907. ne vrate na posao, da deložiranjem rukovodi kotarski predstojnik uz pomoć policije i žandarmerije i da se stavi u pripravnost četa vojnika koja bi u slučaju potrebe mogla odmah da stupi u akciju.

Na radničkoj skupštini, održanoj 8. jula 1907, Franjo Raušer, sekretar Glavnog radničkog saveza za Bosnu i Hercegovinu, pozvao je rudarske radnike da i dalje ostanu u štrajku i pri svojim zahtjevima, a radnike koji stanuju u rudarskoj koloniji da se ne daju istjerati iz stanova. Međutim, iz telegrama okružnog predstojnika Zajedničkom ministarstvu financija saznajemo da je Okružna oblast protjerala pomenutu dvojicu radničkih vođa u njihova zavičajna mjesta, kao i da je izvršeno deložiranje radničkih porodica iz rudarske kolonije uz pomoć žandarmerije.

Preduzimajući mjere za suzbijanje štrajka i vraćanje rudarskih radnika na posao, 10. jula 1907. godine uprava ugljenokopa izdala je proglas u kome je bilo istaknuto da će svi oni radnici koji izostanu sa posla više od osam dana i ne vrate se na posao do 12. jula izgubiti stečeno pravo iz osnova Bratinske blagajne, jer će biti smatrani kao

lica koja su samovoljno istupila s posla. Nakon 19-dnevne borbe, jedan dio zahtjeva rudarskih radnika je ostvaren i 21. jula 1907. godine štrajk je bio okončan¹²).

Pojačani pritisak vlasti nad rudarskim radnicima Kreke uzrok je njihove slabe aktivnost tokom 1908. godine. Pored toga, još uvijek je odjekivala ratna buka izazvana aneksionom krizom koja je tek polovinom 1909. godine počela jenjavati. Iza veoma uspjele prvomajske proslave 1909. godine naglo je porastao interes rudarskih radnika Kreke za osnivanje političke organizacije, kao i za ponovo isticanje zahtjeva za bolje radne i životne uslove rudara. Na skupštini održanoj 6. juna 1909. godine u Kreki, uz prisustvo oko 200 rudarskih radnika, u centru pažnje ponovo su se našla osnovna životna pitanja rudara: radno vrijeme na akord, teški životni i materijalni uslovi radnika i njihovih porodica, niske plate, zloupotrebe uprave ugljenokopa i niz drugih. Na skupštini je donesena i Rudarskom satništvu u Sarajevu poslana rezolucija o teškom položaju rudarskih radnika Kreke¹³).

S istim ciljevima, 28. novembra 1909. godine, u prisustvu 500 rudarskih radnika, održana je i druga skupština s dnevnim redom: Stanje radnika u državnim preduzećima. Tom prilikom je Jovo Šmitran, član Mjesnog odbora Socijaldemokratske stranke u Tuzli, u svom govoru osudio eksploataciju rudarskih radnika, a na skupštini je istaknut i zahtjev za ukidanje rada na akord¹⁴).

Uprava ugljenokopa, međutim, odbila je da prihvati zahtjeve rudara: ukidanje akorda, poštivanje ugovora o devetočasovnom radnom danu, utvrđivanje minimalne nadnice, besplatno korištenje alata i svjetla u oknima, ublažavanje propisa o globama, niti je pristala da preduzme niz drugih mjera u cilju poboljšanja radnih uslova u ugljenokopu. Zbog toga su rudarski radnici na skupštini 2. januara 1910. godine, kojoj je prisustvovalo 800 rudara, zaključili da se odmah obustavi rad i da se stupi u štrajk. U članku pod naslovom »Štrajk rudara na Kreki« radnički list »Glas slobode« je tim povodom pisao:

»Radnici ugljenokopa Kreka, stupili su na 2. o. mj. u štrajk, jer uprava rudokopa nije izašla u susret njihovim zahtjevima.

Jedan od najglavnijih zahtjeva, bio bi moguće taj, što radnici traže ukidanje akorda. Pa kada se to još za sada ne bi moglo sprovesti to držimo, da bi se ipak povrh toga mogla sprovesti neka stalna dnevna plata (Grundlohn), koju bi radnik imao dobiti u slučaju ako sa radom na akord ne bi mogao dotjerati postavljenu nadnicu. Ta već sam sistem akorda, nagoni radnika da što više zasluži, ali između toga imade slučajeva, osobito u rudokopu, da radnik mnogo puta ne može zaraditi ni vode. Iz ovih razloga je onda potpuno opravdana tražbina da se, makar i sistem akorda postojao, odredi jedna stalna dnevna plata, koju bi radnik dobivao u tom slučaju ako u akordu ne bi mogao zaraditi postavljenu nadnicu.

Ostali zahtjevi, kao: da dobivaju besplatan ogrijev, besplatno svjetlo koje trebaju pri poslu, besplatno popravljavanje alata, smanjenje globa i tačno držanje devetosatnog radnog vremena, nijesu u

nikom pogledu pretjerani, što više potpuno su opravdani. Radnici su do sada čumur za ogrijev plaćali 60 h po mc. i to najzadnju klasu. Pošto je ovaj čumur skoro neupotrebljiv, jer je u njemu više zemlje nego čumura, to radnici traže, da im se čumur za ogrijev daje besplatno. Radnici su do sada morali plaćati i svjetlo (karbit) kojeg u rudniku pri poslu trebaju, pa je potpuno shvatljivo, ako traže, da svjetlo uprava o svome trošku snosi. Istina, uprava je na ovaj zahtjev odobrila 15 deka karbita svakome radniku, ali to 15 deka ne može dotći više nego pola šihta, ostalu potrošnju morao bi radnik opet sam o svom trošku snositi. Tako je i sa zahtjevom o besplatnom popravljaju alata. Radnici su popravak alata isto morali sami plaćati. Alat se popravljao u rudarskoj radionici, a uprava je radnicima te popravke skupo računala.

Globe, koje se radnicima za svaku sitnicu sustežu, izazvale su i prije dvije godine štrajk. Radnici izjavljuju, da i ako se već moraju globiti, da im se barem saopšti zašto su globljeni, odnosno da se ispita krivnja koja prouzrokuje globu. Radnici obično tek saznaju da su oglobljeni, kada globu na isplatnoj ceduljici vide ubilježenu. Ako se onda žale, tad im se rekne, da sada pošto je već uvedeno, moraju platiti, pa neka se kasnije prituže. Ako koji od radnika dođe kasnije da se prituži, onda bude jednostavno odbijen, da ne reknemo izbačen iz kancelarije. Imade slučajeva, da se u jednoj isplati jednom radniku sustegne i šest K globe. Svake isplate imade 20—30 radnika od 1—6 K oglobljenih.

Radno vrijeme, koje je uređeno na devet sati uračunavši u to i ulaz i izlaz iz jama, sve se više i više s vremenom produžuje. Radnici već na 1/4 sata ranije moraju biti na prozivanju, a izlaz im se obično ne računa u radno vrijeme, tako, da radno vrijeme većinom iznosi devet i pol sati. Radnici stoga traže, da se devetosatno radno vrijeme uračunavši u to ulaz i izlaz iz jame točno podržaje.

U štrajku se nalazi 800—900 radnika. Među radnicima vlada najbolji red, što najbolje svjedoči, da su radnici naspram postupaka uprave doista ogorčeni i da su odlučili snositi sve, samo da se njihove radne prilike poprave¹⁵).

Odmah po izbijanju štrajka Glavni radnički savez za Bosnu i Hercegovinu je poslao svog predstavnika u Kreku i zatražio intervenciju socijalističkih poslanika kod ministarstva u Beču. Međutim, ono je, kao poslodavac, uslovalo početak pregovora povratkom radnika na posao. Rudari-štrajkači su, napokon, bili pristali na ovaj uslov, ali su ubrzo odustali čim su vidjeli da uprava ugljenokopa namjerava otpustiti neke rudarske radnike¹⁶).

»Ovaj štrajk, navodi se neposredno iza toga u »Glasu slobode«, neoslabljeno traje dalje. Sada učestvuju u njemu oko 1000 radnika. Svi su radnici solidarni, te štrajkbrečera nema. Štrajkači su svi potpuno oduševljeni i spremni da štrajkuju sve dok ne izvojuju njihove pravedne zahtjeve. Na ministarstvo je poslano razjašnjenje zahtjeva, ali do danas nije došao nikakav odgovor.

Vlada, a ni ministarstvo, neće da pristanu na tako malene zahtjeve radnika i dopuštaju da 1000 ljudi radi toga štrajkuju. Svakako je ova hrdava fotografija za državna poduzeća u Bosni i Her-

cegovini, koja gore eksploatišu radnike od privatnih poslodavaca, premda bi drž. poduzeća trebala služiti za uzor¹⁷).

Štrajk rudarskih radnika u Kreki ubrzo je snažno odjeknuo među proletarijatom čitavog tuzlanskog bazena. Nije bio rijedak slučaj da na skupštinama štrajkača prisustvuje i radništvo ostalih struka, i pored toga što su mnoge radnike poslodavci kažnjavali novčanim globama.

U toku štrajka upućena je u Beč i posebna delegacija, Glavnog radničkog saveza za Bosnu i Hercegovinu sa zadatkom da stupi u kontakt sa ministarstvom. Međutim, još dok se ova delegacija nalazila na putu, u Kreki se pronijela vijest da je postignut sporazum i da se štrajk obustavlja. Ova vijest je u velikoj mjeri umanjila početnu silinu ove radničke akcije i u znatnoj mjeri je popustila mobilnost radnika. U takvoj atmosferi povedeni su pregovori. Iako su izgledi za potpun uspjeh ostvarenja radničkih zahtjeva bili znatno umanjeni, uprava je ipak, vjerovatno bojeći se novog pokreta, prihvatila većinu njihovih traženja. Postignuti su slijedeći rezultati:

»1. Rad na akord ostao je na snazi, ali za razliku od ranije, rudarima su bile garantovane minimalne plate.

2. Određeno je, da se u 9-satno radno vrijeme uračunava i ulaz i izlaz iz jama — odnosno zadržavanje na radnom mjestu.

3. Svjetlo (karbit), kojega su radnici do sada sami morali plaćati, dobivaće dnevno 20 dkg besplatno.

4. Svaki radnik dobivaće 54 mtc. ugljena godišnje, umjesto 24 mtc. koliko su dobijali do tada.

5. Svi radnici dobili su povišenje dnevnice za 20 helera¹⁸).

Međutim, moralni uspjeh štrajka bio je mnogo veći, jer su radnici nakon ovog uspjeha rudarskih radnika mahom počeli pristupati radničkoj organizaciji. Broj njenih članova nakon štrajka porastao je za 200 kod samih rudara¹⁹).

Prema postignutim rezultatima štrajk rudarskih radnika Kreke 1910. godine predstavljao je jednu od najznačajnijih radničkih akcija tokom te godine u Bosni i Hercegovini. Ovaj štrajk značajan je ne samo po broju štrajkača, njihovom solidarnom i svjesnom držanju, nego i po tome što je to bio štrajk jednog državnog preduzeća. U njemu vidimo državu kao jednog običnog poslodavca-eksploatatora, koji na sve moguće načine nastoji, da radnike zadrži na nivou kolonijalnog ropstva, plaćajući im za njihov rad male nadnice, a neke sileći da rade na akord i da tako zarade što više profita državi.

Uspjeh štrajka rudarskih radnika omogućio je i snažniji polet na razvitku radničkih organizacija. Tako je na skupštini rudara, 27. februara 1910. godine, istaknut zahtjev za što čvršću izgradnju radničke organizacije, o čemu je referisao Franjo Raušer, član Glavnog odbora Socijaldemokratske stranke Bosne i Hercegovine²⁰).

Zahtjev za organizovanjem rudarskih radnika došao je naročito do izražaja prilikom održavanja skupštine 28. decembra 1910. godine u Kreki. Na skupštini je raspravljano o položaju rudarskih radnika, o stanju njihove organizacije i ukazano na teškoće s kojima se oni suočavaju. Na kraju je skupština usvojila rezoluciju, koja je upućena Bosansko-hercegovačkom saboru, u kojoj se »sabor poziva

da se zauzme za stanje radnika, te da izašlje odbor sastavljen iz članova sabora i radnika, da se uvjere o stanje radnika i o jamama rudnika«²¹).

»Na ovoj skupštini — navodi »Glas slobode« — bijaše oko 1200 ljudi. Posao bijaše zaustavljen te po svršenoj skupštini posao opet započet. Najbolji dokaz vladi i saboru neka bude ova svečana skupština, kako je stanje rudarskih radnika, te opominjemo visoku (vladu — G. T.), da uzme u obzir rudokop ma Kreki, da se ne dogodi kao 1909, a sabor pozivamo i to radikalnije poslanike da se zauzmu za robove, jer dužnost im je to«²²).

Ali, tek četiri godine nakon održavanja ove skupštine, Zemaljska vlada odgovorila je na rezoluciju rudarskih radnika, demantujući sve činjenice navedene u njoj²³).

Za dalje jačanje organizacije rudarskih radnika Kreke veoma je značajna i konferencija rudara održana 16. aprila 1911. godine u Kreki. Pored delegata rudarskih radnika (iz Kreke 20, Zgošće 2 i Breze 1) konferenciji su prisustvovali sekretar Međustrukovnog odbora i dva izaslanika iz Tuzle, Franjo Raušer ispred Glavnog radničkog saveza za Bosnu i Hercegovinu, a Savo Kapor i Aćim Vlačić ispred tvorničkih i nadničarskih radnika, iz Sarajeva. Tu je pored ostalog razmatrano i osnivanje zasebnog rudarskog saveza²⁴).

Poslije održane manifestacije, 14. maja 1911. godine, u spomen petogodišnjice generalnog štrajka 1906. godine, kada su rudari Kreke manifestujući svoju radničku svijest pod crvenom zastavom prošli ulicama Tuzle²⁵), organi vlasti i uprava ugljenokopa nastoje svim snagama suzbiti jačanje radničkog pokreta među rudarskim radnicima. Da bi omeli djelovanje radničkih organizacija, oni osnivaju tzv. »gombalačko društvo« u kome su se okupljali »lump-proleter i nesvjesni radnici«²⁶). Svi protesti rudarskih radnika protiv ovakve razbijačke politike uprave ugljenokopa ostali su bez uspjeha, a radnici, koji su protestovali protiv ovog društva bili su optuženi kao buntovnici.

Početkom 1912. godine ponovo se počelo osjećati nezadovoljstvo među rudarskim radnicima Kreke zbog represivnih mjera koje je poduzimala uprava rudnika prema rudarima. To je ujedno bio i razlog održavanja skupštine rudarskih radnika, 6. januara 1912. godine, u Radničkom domu u Kreki, na kojoj se raspravljalo o položaju rudara. Na skupštini je tom prilikom istaknuto:

»Rudarske radnike natjerala je nevolja i težak život, da dođu na ovu skupštinu i da javno istaknu sve ono što ih tišti. Radni narod je pokoren, rudarski radnici ugnjeteniji. Njihova nadnica je premlena. Rad na akord prosto ih satire. Predugo radno vrijeme ubija im život i skraćuje život. Njihov eksploatator hoće da ih što jače iskoristi i gore postupa s njima no s teglećom marvom.

Rudarski radnici zato i osnovaše svoju radničku organizaciju. Njome brane svoj život i popravljaju materijalno, umno i moralno stanje udruženih radnika. Samo zajedničkom borbom moći će ukimuti rad na akord i izvojevati minimalnu nadnicu«²⁷).

Zbog samovoljnog otpuštanja radnika²⁸) od strane uprave ugljenokopa, 22. januara 1912. godine, izbio je štrajk u kome je učestvo-

valo preko 600 rudara²⁹). Istog dana sakupili su se rudarski radnici pred Radničkim domom u Kreki, a zatim krenuli u Tuzlu. Pred zgradom Okružne oblasti rudari su izabrali delegaciju³⁰), koja je predala njihove zahtjeve tražeći od rudarske uprave:

»1. da se povrate natrag u posao svih devet otpuštenih radnika;
2. da se radnici ne progone i ne sile da rade onoliko, koliko ne mogu;

3. da se radnik ne kazni na prijavu nadglednika prije nego što se stvar potpuno ne izvidi;

4. da se uništi izbor članova za odbor rudarske bolesničke blagajne, koji je obavljen 20. o. mj. jer nije pravilan;

5. da se ukine naredba rudarske uprave o posebnom izračunavanju zarada za svaki odjel radnika koji rade na smjenu na jednom mjestu; i

6. da se radničke zarade tačno izračunavaju³¹).

Ali, intervencija rudara kod Okružne oblasti ostala je bezuspješna. Štaviše, naknadno je dat otkaz još nekolicini rudarskih radnika, većinom sindikalnih funkcionera, čime je nezadovoljstvo među rudarima još više pojačano. Time su se odnosi još više zaoštrili, a naročito poslije sukoba rudara sa žandarmerijom. U vezi s tim protiv njih je naknadno vođen i sudski proces³²).

U znak protesta protiv postupaka rudarske uprave i Gradskog načelstva u Tuzli, 7. aprila 1912. godine, održana je javna radnička skupština u dvorištu Radničkog doma s dnevnim redom: Položaj rudarskih radnika na Kreki. U prisustvu oko 500 radnika o položaju rudara govorio je Mitar Trifunović Učo. Tom prilikom on je istakao, da se nad organizovanim radnicima vrše progoni i teror³³). Prilikom rasprave o položaju rudarskih radnika Kreke sakupljeni radnici grada Tuzle i okolnih mjesta konstatovali su:

»da ima već skoro godina dana kako se u rudniku uglja u Kreki vrše nad radnicima razni progoni od strane rudarske uprave i njezinih organa, a naročito nad organizovanim radnicima;

— da je rudarska uprava uspjela na najbestidniji način, da jedan rudarski radnik, potpuno ispravan u svom poslu bude osuđen na šest nedjelja zatvora;

— da se organizovani radnici progone premještanjem na teža i opasnija radna mjesta i otpuštaju;

— da su mnogi organizovani radnici otpušteni od posla, među njima i članovi odbora radničke organizacije i bivši članovi rudarske bolesničke blagajne;

— da je rudarska uprava većinu od ovih otpuštenih radniku optužila sudu samo da ih materijalno uništi i namuču;

— da se pri samovoljnom određivanju plaćanja po huntu ili metru od strane činovnika rudarske uprave dešavaju nepravilnosti na štetu radnika i to mahom organizovanih, jer radnici nemaju svoje kontrole nad tim;

— da se u rudniku ne poklanja dovoljna pažnja na obezbjeđenje radničkog života od raznih opasnosti;

— da upravni organi nagone radnike da rade preko mjere toliko, da potpuno malakšu³⁴).

Konstatujući gore navedeno, prisutni radnici su se obratili Zajedničkom ministarstvu financija u Beču sa slijedećim zahtjevima:

- »1. da se sa proganjanjem i otpuštanjem radnika prestane;
2. da se pri davanju posla ne čine razlike između organizovanih i neorganizovanih radnika, već da se sa svima postupa podjednako;
3. da se svi radnici koji su do sada zbog organizacije otpušteni prime opet natrag na posao;
4. da se otpušteni radnici ne progone pomoću suda i da im se ne pakuju krivice;
5. da se radničke zarade točno izračunavaju prema nepristrasno određenom gedingu (akordu — G. T.);
6. da se obrati velika pažnja na obezbjeđenje radničkog života od opasnosti u rudniku;
7. da rudarska uprava ne tjera rudarske radnike da rade preko mjere i da ih ne progoni što ne mogu raditi«³⁵).

Pored svih ovih protesta rudara i čitavog radništva tuzlanskog rudarskog bazena, rudarska uprava i političke vlasti u Tuzli uspjele su, dovođenjem radne snage sa strane, ugušiti štrajk. To je dovelo do slabljenja tek osnovanog Saveza rudarskih radnika, kao i smanjenja broja organizovanih radnika u Kreki. Međutim, razvitak radničkog pokreta i borba rudarskih radnika Kreke za bolje životne i radne uslove ovim nije bila okončana. Još iste godine nekoliko stotina rudara učestvovalo je na prvomajskoj proslavi u Kreki, a do izbivanja prvog svjetskog rata radnički pokret među rudarima Kreke ponovo je ojačao i razvio se u snažno uporište cjelokupnog bosansko-hercegovačkog radničkog pokreta.

NAPOMENE:

1. KEMAL HRELJA, Industrija Bosne i Hercegovine do kraja prvog svjetskog rata, Beograd 1961, str. 50; Henrik Renner, Herceg-Bosnom uzduž i poprijeko, Mitrovica 1900, str. 543; Jovan Vujačević, Husinska buna, Sarajevo 1955., str. 9; Opis državnih rudarskih preduzeća, Sarajevo 1926, str. 5.
2. ARHIV SRBiH, ZMF, br. 8030/BH 1895.
3. Isto.
4. Prosječna čista zarada za pojedine vrste poslova iznosila je:

predradnici	138 kruna i 71 heler
kopači uglja	175 kruna i 81 heler
kovači i bravari	128 kruna
priučeni kopači	140 kruna i 48 helera
stolari i tesari	140 kruna i 11 helera
mašinsti	152 kruna i 64 helera
ložači	118 kruna i 16 helera
otpremači uglja	88 kruna i 01 heler
čistači uglja	44 kruna i 78 helera
pripremači i pretovarivači	70 kruna i 75 helera
ostali radnici	81 kruna i 08 helera

 (ARHIV SRBiH, ZMF, br. 232/BH 1899)
5. BRANKO ĐUKIĆ i SLOBODAN ĐINOVIĆ, Husinska buna, Beograd 1958, str. 7—8.
6. ARHIV SRBiH, ZMF, br. 6331/BH 1890, 437/BH 1893, 1939/BH 1893; ZVS, 45173/1890.

7. HENRIK RENNER, cit. djelo, str. 546; Jovan Vujatović, cit. djelo, str. 10; Brancko Đukić i Slobodan Đinović, cit. djelo, str. 8.
8. Istoriski arhiv KPJ, Beograd 1951, tom VI, str. 20.
9. TONČI GRBELJA, Generalni štrajk u tuzlanskom bazenu 1906. godine, Članci i građa za kulturnu istoriju istočne Bosne, VIII, Tuzla 1970, str. 51.
10. KASIM ISOVIĆ, Generalni štrajk u Bosni i Hercegovini 1906. godine, Sarajevo 1966, tom II, knj. 2, dok. br. 71/h, str. 458—459.
11. Vidi: TONČI GRBELJA, cit. rad, str. 53.
12. ARHIV SRBiH, ZVS, br. 111.541/1907, 111.971/1907, 115.181/1907, 134.913/1907; ZMF, br. 8.655/BH 1907, 9.543/BH 1907, 9.546/BH 1907; Arhiv KP BiH, Sarajevo 1951, tom II, str. 36; Nedim Šarac, Sindikalni pokret u Bosni i Hercegovini do 1919. godine, Sarajevo 1955, str. 82.
13. »Glas slobode«, br. 7 od 1909. godine.
14. »Glas slobode«, br. 24 od 1909. godine.
15. »Glas slobode«, br. 2 od 1910. godine.
16. »Glas slobode«, br. 4 od 1910. godine.
17. »Glas slobode«, br. 3 od 1910. godine.
18. »Glas slobode«, br. 10 od 1910. godine.
19. »Ovaj je štrajk, doprinio osim postignutih poboljšanja, mnogo i samoj organizaciji. O njegovom uspjehu zavisio je razvoj ne samo organizacije rudarskih radnika na Kreki već i razvoj ostalih organizacija uopšte, a poglavito tvorničkih grupa oko Tuzle. Bila je to borba ne samo za postignuće boljih radnih uslova već ujedno i odlučujuća borba u pitanju opstanka i razvoja organizacije. U koliko su značajni postignuti uslovi u pitanju zahtjeva, u toliko je još značajniji moralni uspjeh. Ovo se nakon ove borbe snažno osjeća — organizacije svih radnika danomice napreduju.«
(»Glas slobode«, br. 10 od 1910. godine).
20. »Glas slobode«, br. 10 od 1910. godine.
21. »Glas slobode«, br. 3 od 1911. godine.
22. »Glas slobode«, isto.
23. »Glas slobode«, br. 131 od 1914. godine.
24. »Glas slobode«, br. 31 od 1911. godine.
25. »Glas slobode«, br. 39 od 1911. godine.
26. »Glas slobode«, br. 1 od 1912. godine.
27. »Glas slobode«, br. 7 od 1912. godine.
28. Tom prilikom otpušteni su slijedeći radnici: Božić Franjo, Kulić Pero, Kerošević Stjepan, Mimčić Salih, Galušić Stijepo, Vidaković Anto, Grbić Hasan i Hurić Osmo.
(»Glas slobode«, br. 13 od 1912. godine).
29. Izvještaj Glavnog radničkog saveza za Bosnu i Hercegovinu za poslovnu 1912, Sarajevo 1913, str. 20.
30. Delegaciju su sačinjavali: Mitar Trifunović Učo, Stevo Carević i Osmo Hurić.
31. »Glas slobode«, br. 13 od 1912. godine.
32. »24. aprila ove godine bila je rasprava protiv 21 našeg druga rudara. Tuzio ih je državni advokat za bunjenje rudarskih radnika po prijavi Rudarske uprave na Kreki. Rudarska uprava htjela je da naši drugovi, koji nisu ništa krivi budu osuđeni, pa da se može braniti zbog svojih postupaka prema rudarskim radnicima. Radnici nisu ništa krivi, što je bila obustava nada u mjesecu januaru ove godine. Ovaj događaj izazvala je sama uprava pomoću svojih činovnika i nadglednika.«
(»Glas slobode«, br. 52 od 1912. godine).
33. »Gradski kotarski ured u Tuzli prognao je Stjepu Sabelja, otpuštenog rudara iz Kreke, u Busovaču, gdje mu žena i dijete gladuju. Ovaj progon učinjen je na zahtjev rudarske uprave. Valja navesti da je osuđeni na mučenje Sabelj bolestan. On je bio dobio posao kod Busovače, pa ga je državna vlast otklonila. Prije nekoliko dana umrlo mu je dijete. Nije ga

imao čime hraniti niti od bolesti liječiti. Postupak državne vlasti smatramo nasiljem».

(»Glas slobode«, br. 57 od 1912. godine).

34. »Glas slobode«, br. 46 od 1912. godine.

35. »Glas slobode«, isto.

ÜBERSICHT DER STREIKBEWEGUNGEN DER BERGARBEITER AUS KREKA BIS ZUM AUSBRUCH DES ERSTEN WELTKRIEGES

Die Geschichte des Kohlenbergwerks in Kreka und zugleich auch die Geschichte der Kämpfe seiner Arbeiter für bessere Arbeits- und Lebensbedingungen beginnt mit seiner Eröffnung 1885. Die Lage dieser Bergarbeiter war in diesem Anfangsstadium der Entwicklung des Bergwerks sehr schwer, weil die Bergwerksverwaltung bemüht war, womöglich mehr materiellen Nutzen daraus zu schlagen. Der Arbeitstag dauerte zwölf Stunden, und man arbeitete in zwei Schichten. Die niedrigen Löhne der meisten Bergarbeiter, das System der Geld-Strafmassnahmen und eine ganze Reihe von rücksichtslosen Ausnutzungen haben noch mehr den auch so schweren Zustand der Bergarbeiter verschlimmert. Aber diese Lage der Bergarbeiter in Kreka sowie die immer stärkere Entwicklung der Arbeiterbewegung haben die Benütigungen für die Gründung der Gewerkschaftsorganisation beschleunigt, zu deren Organisieren es am 1. Mai 1905 auch gekommen ist. Gleich danach setzte sich die Organisation für die Verkürzung der Arbeitszeit auf acht Stunden und Erhöhung der Arbeitslöhne ein.

In dem Zeitabschnitt bis zum Ausbruch des ersten Weltkrieges führten die Arbeiter aus Kreka, neben einer Reihe von kleineren Aktionen bezüglich des Tarifs, auch vier bedeutende Streikaktionen durch. Der erste Streik, vom 21. Mai bis zum 1. Juni 1906, wurde von den Bergarbeitern aus Kreka im Rahmen des Generalstreiks durchgeführt, als die Arbeiterklasse Bosniens und der Herzegowina mit ihrem einheitlichen Auftreten gegen die schweren wirtschaftlichen und politischen Verhältnisse, in denen sich die sämtliche Arbeiterschaft Bosniens und der Herzegowina befand, protestierte. Die Bergwerkverwaltung war gezwungen nachzugeben und musste sich mit Erhöhung, der Tagelöhne und Einführung des neunstündigen Arbeitstages einverstanden erklären. Das war zugleich auch der erste bedeutende Erfolg des Gewerkschaftsbundes der Arbeiter aus Kreka.

Im Laufe des Monats Juli 1907 traten die Bergarbeiter abermals in Streik. Der unmittelbare Anlass zu diesem Streik war der Beschluss der Behörde von der Verweisung des Präsidenten der Gewerkschaftsstellstelle Ivan Nikić. Nach neunzehntägigem Kampf wurde ein Teil der Arbeiterforderungen anerkannt, und am 21. Juli 1907 der Streik beendet.

Der dritte Streik der Bergarbeiter aus Kreka brach im Januar 1910 aus, weil die Bergwerkverwaltung ihre Forderungen bezüglich der Einstellung der Akkordarbeit, der Respektierung des neunstündigen Arbeitszeitvertrags, der Festlegung der minimalen Löhne, der Milderung der Geldstrafenverordnungen und vieler anderer Massnahmen zum Zweck der Verbesserung der Arbeitsbedingungen in dem Bergwerk abgelehnt hatte. Im Streik befanden sich ungefähr 900 Arbeiter und nicht selten wohnten den Versammlungen der Bergarbeiter auch Arbeiter aus anderen Berufsfächern bei, obwohl viele Arbeiter deswegen auch von den Arbeitsgebern mit Geldstrafen bestraft wurden.

Am Ende waren die Forderungen der Arbeiter auch diesmal vorwiegend anerkannt und nach den erzielten Ergebnissen urteilend, stellte dieser Streik der Bergarbeiter aus Kreka eine der bedeutendsten Arbeiteraktionen im Laufe des Jahres 1910 in Bosnien und der Herzegowina dar.

Am Anfang des Jahres 1912 spürte man von Neuem unter den Bergarbeitern aus Kreka die Unzufriedenheit wegen der repressiven Massnahmen, die die Bergwerkverwaltung gegen die Arbeiter ergriffen hatte. Der Streik, an dem über 600 Bergarbeiter teilnahmen, brach am 22. Januar 1912, wegen eigenwilliger Entlassung der Arbeiter seitens der Bergwerkverwaltung, aus. Es

kam auch zum Kampf zwischen den Arbeitern und der Gendarmerie. Der Streik wurde liquidiert, nachdem Arbeitskräfte aus anderen Bergwerkszentren herbeigeht worden waren. Jedoch damit war die Entwicklung der Arbeiterbewegung und der Kampf der Bergarbeiter aus Kreka für bessere Lebens- und Arbeitsbedingungen nicht beendet. Noch in demselben Jahr nahmen hunderte von Bergleuten an der Maifeier in Kreka teil, und bis zum Ausbruch des ersten Weltkrieges war die Arbeiterbewegung unter den Bergleuten wieder intensiver geworden und sich zu einem festen Stützpunkt der gesamten bosnisch-herzegowinischen Arbeiterbewegung entwickelte.